

On pak gre širom večne domovine;
 ko pride kjer je on vert prazen prosti,
 glej! ime „Štajer“ berž spred njim spremine.

Prvi sonet je s slavnega českega speva Slawy dcera preložen; drugi in tretji sta original. — G. Janez Dragotin Šamperl, poslovenitelj tote knjige, rojen l. 1814 (preje je zapisal 1815, pa je prečrtal; istina je ta: modroslovec Janez Šamperl se je rodil 17. maja 1815 na Gomili, hiš. šte. 1; umrl je 21. avgusta 1836; tako župna matica — Pajek) se je učil latinskih šol v Maribori, spisal nekoliko lepih pesmic, ter sveršivši modroznanstvo na Gradčkem vseučilišči, meseca serpna l. 1836. vmrl na jetiki v hiši, kjer se je narodil 1814 na taj jemu neprijazen svet. Za njim plačejo jegova Mati ino jeni verni sini, — jegovi brati, — dobri Slovenci.

J. Cerovčan s. r.

Kako so stari narodi mrtve pokopavali.

Spisal Fr. Wiesthaler.

Smrt, strašna smrt! kako neprijetno udarja že sama beseda srečnemu zemljanu na uho! Kako ga še le stresata strah in groza, kedar pomisli, da bode moral na povelje te neizprosljive žene zapustiti vse bogastvo, vse veličastvo tega sveta! — A kako mil in prijeten je njen klic ubogemu siromaku, ki se je življenja večjo polovico v potu svojega obraza trudil! Ona „mu čela pot obriše“, ona mu je „zadnja ljub'ca“, ona ga reši „te doline solz“. — „Süsses Leben! schöne, freundliche Gewohnheit des Daseins und Wirkens! von dir soll ich scheiden!“ zdihuje z Goethejevim Egmontom junak, ktereга kliče smrt osornim glasom iz hrupne njegove delavnosti v tiho večnost. —

„Prijazna smrt! predolgo se ne mudi:
 Ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta,
 Ki pelje nas iz bolečine mesta
 Tje, kjer trohljivost vse verige zgrudi“ —

poje otožno nesrečni pesnik, željno pričakujoč rešilnega nje prihoda. In vendar je pri vseh zemljanih njen posel eden in isti: ločitev duše od telesa! Truplo izroči materi zemlji, iz koje je vzeto, ali pa gromadi, ki je izpremeni v prah in pepel. In dušo? — S tem prevažnim vprašanjem bavili so se že skoro vseh narodov in vekov veleumi in modriani od perzijskega Zoroastra, indskega Buddhé, kineškega Konfutseja in grškega Platona do nemškega Kanta, Schopenhauerja, Feuerbacha, Vogta in drugih, in reči se mōra, da je bilo marsikako človeško življenje po-

svečeno edino le reševanju tega vprašanja. Prav ima torej Schopenhauer, če trdi: „Schwerlich sogar würde auch ohne den Tod philosophiert werden.“ Naštevati in pojasnovati vsa modrovanja o smrti, ne more biti naloga temu spisu, za to mu je okvir preozek; le to naj omenim, da se nahaja vera v brezsmrtnost človeške duše pri vseh narodih vesoljnega sveta. Saj je vendar po Herderjevih besedah ta vera edino, kar loči v smrti človeka od živali. Ker tedaj duša ne pogine, temveč še živi, če jej tudi odpade „trupla peza“, zato izkazujejo in so izkazovali vsi narodi svojim mrtvecem več ali manj časti, češ da duša še ni pretrgala vseh vezij, ki so jo nekdanj vezale s človeštvom, ampak da še gleda z onega sveta na počenjanje zaostalih. Zavoljo tega so dolžnosti, ktere nalaga verstvo različnih narodov svojim vernikom napram mrtvim, tako stroge in svete. Njih izpolnovanje imenuje Homer: „τέρας θανάτων“, in „pia officia“, „iusta ferre“, „debita exsequi“ so Rimljanu v tem oziru običajni izrazi. Vsem narodom so mrtvi vzvišena, nekako v sredi med božestvom in človeštvom stoječa bitja, in za največjo pregreho jim velja, nedostojno se jih dotikati z roko ali z zlobnim jezikom. To nam izpričujejo različni blagočastljivi reki, kakor latinski: „de mortuis nil nisi bene“, „sit tibi terra levis“, „molliter cubent ossa“, nemški: „Friede seiner Asche“, slovenski: „naj v miru počiva“, „lahka mu bodi zemljica“ in drugi. Povsodi skrbé zaostali najprej zató, da shranijo truplo rajnkega na dostojen način, ki se vselej ravna po verstvu dotičnega naroda. Prav primerno pravi v tem oziru Herder: „So ist der allgemeine Menschenglaube an die Fortdauer unseres Daseins die Pyramide der Religion auf allen Gräbern der Völker“.

Gotovo je, da so hoteli takoj sprva narodi svoje rajnke onemu božanstvu vrnoti, ktero jim je bilo po njihovem mnenji vdihnolo življenje. Misleč, da biva ono bitje v globočini zemeljskeje, izročevali so je najprej zemlji ali pokopavali. Pozneje pa so iskali isto bitje v nebesih. Tedaj so jih jeli sežigavati, češ, v gromadinem plamenu vrača se duša umrlega k svojemu nebeškemu izvoru. S časom se je tu pa tam oboje predstavljanje nekako zmešalo; tako na pr. so se po mnenji Germanov duše padlih junakov k nebeškemu očetu vračale, oni pa, ki so bili za kako boleznijo umrli, morali so v podzemlje.

V sledečih vrsticah sem se namenil popisati zanimive pogrebne slovesnosti imenitnejših starih narodov, namreč: Indov, Perzijanov, Egipčanov, Grkov, Rimljanov, Nemcev in Slovanov.

Oddaljene so dežele, oddaljeni so časi, v ktere se hočem sedaj z vami podati, častiti bralci, ako vas je volja. J. Verna junaki potujejo celó v mesec, sedeči v velikanskem iz še bolj velikanskega topa izstreljenem zastrelku (projektilu). Zakaj bi tedaj nam ne bilo mogoče, na krilih fantazije vzleteti v tuje, a vendar pozemske kraje! Vzdignimo se tedaj k vzletu in krenimo jo naprej v staro Indijo!

Ker je pri vseh narodih, kakor smo rekli, verstvo na pogrebne svečanosti uplivalo, ni se čuditi, da so bile one tudi pri Indih v pradobi drugačne, nego v poznejšem času, ko sta se po cvetočej Indiji širila brahmanisem in buddhisem. Kakor podobe v zrcali, tako nam odsevajo prvotni indski običaji iz zbirke onih pesnij, ki se zove „Veda“ (= zakon) in je Indom pravo sveto pismo. V pesnih, nanašajočih se na življenje in smrt, združeno je na čuden način neko otožno hlepenje po bivanju na zemlji s popolno udanostjo v povrnitev k materi naravi. Na gromado položijo k umrlemu vdovo in lok njegov, vendar vzemó oba zopet z nje, predno je jel plamen mrtvo truplo objemati. Nato se vrši smrtna daritev, med katero tisti, ki jo opravlja, živeče opominja, naj se življenja veselé. Potém se razidó. Rodovinci in sploh žalujoči pa sedejo tudi drugi dan še okrog ognja, kjer ostanejo do pozne noči, popevajoč dejanja prednikov. Izpodbudivši družino, naj hodi po poti čistosti in pobožnosti, ako hoče dolgo in blaženo na zemlji živeti, izlije konečno gospodar črez kamen žrtno tekočino, govoreč primerne besede. Ko so vstale najprej žene, ki še niso vdove, pozove reditelj cele svečanosti tudi može, naj vstanejo. Pepel sežganega trupla izroči se zemlji, duša pa zadobi aetherično telo, s kojim se vzdigne v nebo. Oklenena v oklep Agnije v (Agni = ogenj = bog ognja) nastopi duša pot k Jami, prvemu umrlemu človeku in ob enem smrtnemu bogu, in k Varuni (= *ořqarog* = nebo), zemlja pa sprejme človeški prah v svoje naročje kakor mati dete. Solnce, ki ves svet obhaja ter vsa nebeška pota pozna, in nočni pastir mesec, ki tako skrbno varuje svojo nebeško čredo, spremljata dušo pri njenem vnebohodu. Pot čuvata štirioka psa, strašna hudobnim, prijazna pravičnim, koje popeljeta k Jami. Pri njem uživa došlec večno nekaljeno radost. Stanovanje zveličanih je sredi neba, kraj počitka in veselja, polen svetlobe, temote in potokov, ob katerih v senci košatih dreves z bogovi občujejo in pirujejo ter blagoslavljaajo in blažé pobožne na zemlji, ki stojé pod njihovim varstvom. Kaj pa hudobni? V „Vedi“ se tedanji Indi sploh ne pečajo radi z življenjem po smrti, tem manj s strašnim. Še le v nekoliko poznejšej dobi zavedlo se ga je ljudstvo tako, da si je v svojej domišljiji stvarilo za izveličane *I n d r a s - o v o* nebo, polno veličastja in pozemske razkošnosti, za hudobne pa celo vrsto pekel, katerih naštevajo brez določnega reda 21. Peklenske muke so kolikor toliko grehom primerne: kdor je na pr. kako štirinogato žival ali ptiča usmrtil, ta je obsojen v pekel vrelega olja; kdor je ubil svojega očeta ali kakega brahmana (duhovnika), temu je odločen bakreni pekel, čegar tla so razbeljena; pohotniki se vržejo v morje polno nesnage in blata, katero jo redi; nad roparje, struparje in druge enake hudodelnike pošlje Jama 720 psov z diamantnimi zobmi; kdor je po užitku svete tekočine, ki jo zovejo „soma“, še kako drugo upijančljivo pijačo užil,

temu se lije raztopljeno železo v usta; takim, ki so bogovom človeške daritve doprinašali, razkosavajo njihove žrtve telo. Vrhu vsega tega se nahajajo še v peklih železnokljunski jastrebi in druge roparske živali, ki obsojence trgajo; gozdovi, v katerih raste drevesa z ostrimi meči; peklena reka z vrelo, slano vodo i. t. d. Iz pesnikov, modrijanov in žrtvovalnikov v „Vedi“ opevane pradobe razvil se je pozneje posebni svečeniški stan brahmanov in z njimi njihovo verstvo: brahmanisem, katerega glavne točke so blizu te le: „Duh je le eden: Brahma; duše niso samostalne in same zá-se, ampak le iskre njegovega ognja, žarki njegove luči; kar je, to je le v njem. Le vsled „maje“, to je prevare, učinjene po domišljiji, misli človek, da je z v unaj njega, kar je v njem, misli, da je podvržen nekemu vidnemu svetu, napolnjenemu z boleščjo in veseljem, a v istini živi neločen od Brahme, ki je eno bitje v vsem. — Kdor se tako le za del edinega božjega bitja izpozna in vsej samostalnosti odreče, zá-nj ni nikakoršnih navideznih rečij, zá-nj ni niti rojstva, niti smrti, on vidi povsodi in v vsem le eno edino bitje in žitje. Združen z njim oproščen je vsega pozemskega trpljenja, vséh telesnih vezij, dobro vedoč, da v obeh ni nič večnega in bistvenega, in zamaknen v edino pravo resnično bitje čuti le to v sebi in sme reči: „Jaz sem Brahma“.*

Soroden brahmanizmu je buddhisem, nastal najbrž v 6. veku pred Kristom. On je prav za prav le nekoliko popravljen brahmanisem, kojega v marsičem še preseza. Njegov glavni nauk je, da pelje človeka le zatajevanje samega sebe na pot blaženosti. Človek naj brzda svoje čute, naj se iznebi svoje individualnosti, naj zataji voljo, ki ga veže na življenje, potem bo ubežal minljivosti in bo našel v večnem in neizpremenljivem zaželeni počitek. Ta duševni smoter imenujejo „nirvana“ in ga primerjajo ugasnenju svetilničnemu. „Ni ga bitja, ni je snovi, ni ga sveta, tedaj tudi nikakoršne moči ne, ki bi bila vse to stvarila, tedaj ni nikakoršnega božanstva. Vse je bilo nič, je nič, bo nič, vse je prazno in edina resnica — „nebitje“. Da pa meni človek videti pred seboj vedno se prominjajoči svet, je le gola domišljija, izvirajoča iz vere na njegovo (svetovo) bitnost. Vse kar je (sevéda le na videz), je podvrženo štirim velikim zlom: rojstvu, bolezni, starosti, smrti in vsem iz njih izvirajočim boleštim. Svet in žitje je le ena bolečina. Njo olajšati čuti človek v sebi neko hrepenenje, katero mu rodi slo in strasti. In le če ume to hlepenje popolnem zadušiti, reši se človek bolečin, ki se vedno ponavljajo. V ta namen potrebno mu je 6 popolnostij, ki so: Izpoznanje, nrvnost, delavnost, dajanje miloščine, potrpežljivost, ljubezen do bližnjega.

* Primeri: M. Carriere: „Die Kunst im Zusammenhange der Kulturentwicklung und die Ideale der Menschheit.“ 2. Aufl. Leipzig 1871.

Največje znanje združeno z najkrepostnejšim delovanjem rodi mu blaženost, ki ni nič drugega nego „nirvana“, to je popolno ugasnenje človeške osebnosti, povrnitev individualne ničnosti v prvotno ničnost.“ *

Ako je tedaj Indom vse žitje le nekako zakrito umiranje, vsa rast le skrivno trohnenje, se je li čuditi, da se jih je lotila popolna odvažnost in da kar koprnijo po počitku, po smrti? Življenje jih ni moglo naudajati z veseljem, tem manj, ker so morali tudi v političnem oziru toliko stoletij ječati pod težkim jarmom duhovskega in posvetnega trinoštva. Tem ugodnejša prikazen jim je morala torej smrt biti; saj jih je rešila „življenja ječe“ ter dovedla do toliko zaželenega miru in pokoja. S tega stališča bi se dalo pričakovati, da so vsaj trenutke smrti in shranjevanja telesnih ostankov slovesno obhajali. Nikakor ne! Z isto malomarnostjo, katero kažejo nasproti življenju, spravljajo tudi svoje mrlice, dà z malomarnostjo, ki bi se smela skoro surovost imenovati. Shranjevanje se vrši na tri načine: mrtvece ali pokopljejo ali sežgejo ali pa v vodo vržejo. Tisti privrženci brahmanisma, ki nad vse časté boga Živo (= ognjemolci), pokopavajo svoje mrtve ali jih pa v reko Ganges pomečejo, da bi z njimi svetega ognja ne oskrunili, drugi pa, kojim je Višnu najvišji bog, sežigavajo trupla umrlih, da ne bi vode jim svete z njimi onesnažili. Buddhistom je sežigavanje trupel strogo prepovedano; zato izročajo svoje rajne materi zemlji.

Z možem, ki je bil brahman ali vsaj ksatrija (= vojak), dá se na gromadi sežgati tudi vdova, ** in sicer, ker je pri Indih mnogoženstvo običajno, tista, katero je rajniki najbolj ljubil. O tej šegi, ki se je do današnjega dne ohranila, poročajo nam stari grški pisatelji Strabon, Diodor, Plutarch, in latinski pisatelj Ciceron (Tusc. 5. 27. 28.) pravi: „Mulieres in India cum est cuiusvis earum vir mortuus, in certamen iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit; plures enim singulis solent esse nuptae. Quae est victrix, ea laeta, prosequentibus suis, una cum viro in rogam imponitur; illa victa maesta discedit.“ Že stara „Veda“ omenja v spevu, ki se zove „Rigveda“, prostovoljno smrt, katero so zveste vdove na gromadi svojih mož storile. Zakaj bi tudi ne? Saj ta smrt ni samoumor, temveč vdovi se postavi na mestu, kder se je sežgala, spomenik, in vsakdo, kdor jo na zadnji poti spremlja, pridobi si večjo zaslugo, kakor da bi bil najslovesnejšo daritev „ačvamêdha“

* Scherr, Geschichte der Religion I. 229.

** Po uradnih izkazih se je samo v Kalkuti in njenej okolici od 1815 do 1823 leta 3379 vdov takej smrti na gromadi žrtvovalo. Po tem bi bil tudi verjeten račun, ki ga je nekdo napravil, da je namreč v britskej vzhodnej Indiji od 1756—1829. l. 70.000 vdov na gromadah pomrlo. Britska vlada je sedaj ta običaj s strogimi prepovedmi odpravila.

(= konjsko daritev) opravil, možu pa, s katerim se dá vdova sežgati, odpuščen je vsak greh, naj si je tudi kakega prijatelja ali morda celó brahmana umoril. Tako stoji zapisano že v starih svetih pesnih z imenom „Purâna“.

Ako je kdo na tujem umrl, prenesó kosti njegovega ondi sežganega trupla v domovino. Tu razgrnejo na gromadi kožo črne keze, pomažejo kosti s surovim maslom ter je ná-nj položé blizu v tistem redu, kakor so v človeškem telesu razvrščene. Nato zakoljejo za smrtno daritev kravo, položé vsako njenih kostij na dotično kost človeško, zavijejo vse vkup v kozjo kožo, prižgó gromado ter nagovarjajo truplo s sledečimi iz „Rigvede“ vzetimi stihi:

„Vzemi od krav neizgorljivi oklep,
Ogrni se z njihovo tolšéo in mozgom,
Da te krog in krog smodeč ne objame
Divji silnik: plamena veseli Agni!“

„Neizgorljivi oklep“ je kravji kostjak, ki se pridá človeškemu, da nadomesti vsako posamezno kost, ki se je morda že izgubila, ali pa utegne v ognji popolnem zgoreti.

Soroden temu običaju je drug, ki nas nekoliko spominja grških in rimskih kenotafij, to je symbolično sežiganje. Meneč, da ima človeško truplo 360 členov, natrgajo in zberó 360 malih odrastlekov drevesnih, z imenom palasa; te odrastleke ovijejo s predivom, pomažejo s klejem (popom), da se bolj trdno sprimejo, in je sežgó symbolično mesto rodovincev, ki so jim umrli na tujem, ne da bi bili njihová trupla dobili. — A zapustimo zdaj Indijo in napotimo se v staro Perzijo!

Tudi pri Perzijanih je shranjevanje mrtvih v ozkej zvezi z verskim mišljenjem o stanji človekovem po smrti. Po grehu prvega človeka, tako uči Zoroaster, poslal je Ahriman (zlobni princip) smrt na svet. Dobri človek, ki se je hrabro ves čas svojega življenja s hudobnostjo boril, nima se je bati, kajti ona ga le reši trudapolnega bojevanja. Kakor hitro človek premine, prihité duhovi (daevas) ter se polastijo njegove duše, ki dospe nekoliko dnij po smrti do velikega mosta dšinevada, razmejišča med tem in onim svetom. Tu izsleduje vsega človeštva veliki sodnik Ormuzd z Bahmanovo pomočjo življenje prišlecev. Kdor je pravično živel, sme brez strahu pričakovati vstajenja, ktereга se imajo nadejati vsa bitja, a še le potém, ko bo svet 12000 let prebil. Tedaj še le se bode Ormuzdovo kraljestvo, kraljestvo svetlobe, po vsem stvarstvu razširilo in vladarstvo Ahrimanovo ugonóbilo. Vstajalo pa bode človeštvo v tistem redu, v katerem je bilo v življenje poklicano. Vstal bo tedaj najprej prvotni človek Kaiomorts, nató prva človeška dvojica Mešija in Mešijane, potém različni človeški rodovi. Kedar bodo vstala

trupla s svojimi „feruerji“ * združena, vršila se bode vesoljna sodba, pri kateri bo najvišji sodnik *Sosios* vsakemu svoje zasluženost plačilo delil. — S tem poverjem se perzijansko shranjevanje mrtvih trupel popolnoma strinja. Ker smatrajo začasno stanje človeške duše od smrti do vesoljne sodbe, h kateri se ima truplo iz rakve v novejši veličastnosti vzdignoti, le za nekako nadaljevanje življenja na svetu, preskrbljujejo počivališča sploh, vzlasti pa kraljevo, z vsakojako zločnostjo in z vsemi za človeško življenje potrebnimi reči. Vrh tega je Perzijanu eno glavnih pravil čistost in sicer telesna ne manj kot dušna. Solnce in vsled tega tudi ogenj časti po božje; isto tako mu je zemlja sveta. Vsako mrtvo truplo postane po njegovem mnenju last zlobnih duhov in onečisti vse, kar pride z njim v dotiko. Zaradi tega se ne sme niti sežgati, niti neokvarjeno in neizpremenjeno pokopati, niti v vodo vreči, ker bi vse te reči oskrnilo. Kaj počno tedaj z njim? Prepuščajo je v plen ptičem ali psom ali usihu ali izvetrenju. Že Herodot nam pripoveduje, da se pri Perzijanih ne sme nobeno truplo preje pokopati, predno se ga ni kak ptič ali pes dotaknol. Potém še le je prevlečejo z voskom in izročé zemlji. V *Pazargadah*, stolnem mestu perzijanskih kraljev, je po poročilu Arrijanovem še Aleksander Veliki videl Kyrovo truplo, počivajoče v odprtej zlatej rakvi na zlatonožnem odru, obdano orožjem in različnim lepoticjem. In tako ravnajo sploh s svojimi mrtveci. Izpostavljajo je na visoko ležečih krajih ter je prepuščajo gori omenjenej osodi. Na tem kraju (*dakhma*) moli duhovnik tri dni za dušo umrlega; v tretjej noči gre duša črez most dšinevad in dospe potem ali v svetlo bivališče božje, ali pa pade v pekel. Pot, po kateri se je bil mrlič nesel, očistijo zopet s tem, da vodijo po²njej devetkrat sem in tja psa, ki jim velja za sveto žival. Pogled od živali oglojenih kostij mrličevih je Perzijanu tolažilna podoba brezbolestnosti in miru po smrti. Čim preje so kosti oglojene, tembolj mu je olajšano srce; ako se jih pa živali dolgo ne hoté dotaknoti, smatra se mrtvec za brezbožnika, kterege niti žival ne mara. Mrtveca takoj pokopati dozdeva se jim velika pregreha, ki se véasih celó s smrtjo kaznuje. Oglojene kosti zagrebó konečno „magi“ (kozelniki), ki so ob enem svečeniki. — Iz bujne Azije potujmo na ravnost v severno Afriko!

Ondi biva že od pradavnih časov eden najbolj slovečih kulturnih narodov starega veka, Egipčani.

(Dalje pride.)

* Feruer ali fravasi je Perzijanu to, kar Platonu „*idées*“, Rimljanu „*genius*“ (duh); vsako drevo, vsak človek, celó božanstva imajo svojega „feruerja“.